

Profesor Jan Juliusz Tajchman 1929-2020. In memoriam

Dnia 29 grudnia 2020 r. zmarł prof. dr hab. inż. arch. Jan Juliusz Tajchman, wybitny badacz i konserwator zabytków architektury, wielki autorytet i wychowawca kilku pokoleń konserwatorów.

Urodził się 21 maja 1929 r. w Krośniewicach w rodzinie nauczycielskiej Tadeusza i Marianny z domu Kluzińskiej. W latach 1945-1949 i 1957-1958 aktywnie działał w Związku Harcerstwa Polskiego. W roku 1953 r. ukończył studia na Wydziale Architektury Politechniki Poznańskiej (gdzie był uczniem profesora Władysława Czarneckiego), a w 1962 r. konserwatorstwo na Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Siedem lat później ukończył kurs konserwatorski zorganizowany przez Centro Internazionale di Studi per la Conservazione ed il Restauro dei Beni Culturali w Rzymie. W 1974 r. obronił pracę doktorską na Politechnice Wrocławskiej, otrzymując tytuł doktora nauk technicznych. Na tej uczelni przedstawił w 1989 r. rozprawę habilitacyjną i uzyskał stopień doktora habilitowanego.

Po studiach w Poznaniu powrócił do Torunia i to właśnie z tym miastem związał swoje dalsze losy. Początkowo pracował jako nauczyciel w Technikum Budowlanym oraz jako projektant dla Biura Projektów Inwestycyjnych Skupu. W 1960 r. rozpoczął pracę w Oddziale Toruńskim PP Pracowni Konserwacji Zabytków, gdzie do 1974 r. pełnił funkcję kierownika Pracowni Projektowej, a w latach 1974-1990 kierownika Zespołu Sprawdzającego. Działalność projektową i konserwatorską umiejętnie godził z pracą dydaktyczno-naukową

w Instytucie Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa UMK: od 1955 do 1966 r. był zatrudniony jako asystent i starszy asystent, a w latach 1966-1990 jako starszy wykładowca. W roku 1990 został docentem, a następnie awansował na stanowisko profesora nadzwyczajnego. W 1996 r. nadano mu tytuł profesora zwyczajnego. Na UMK wykładał m.in.: historię technik budowlanych z elementami materiałoznawstwa, konserwację i restaurację zabytków architektury, inwentaryzację zabytków architektury. Prowadził seminarium magisterskie poświęcone problematyce historycznej i konserwatorskiej zabytków architektury. Był promotorem ponad 100 prac magisterskich i 3 doktorskich. Jako dydaktyk przywiązywał ogromną wagę do przekazywania wiedzy kon-

serwatorskiej tym środowiskom i grupom zawodowym, które współdecydują o przebiegu prac konserwatorskich i losach zabytków. Organizował na toruńskim uniwersytecie kursy konserwatorskie dla pracowników PP PKZ (lata 1965-1976) oraz dla członków Komisji Episkopatu Polski ds. Sztuki Kościelnej (1994-1996). W latach siedemdziesiątych z jego inicjatywy powołano na UMK studia zaoczne z zakresu konserwatorstwa, a w 1998 r. konserwatorskie studia podyplomowe, które pozostają w ofercie dydaktycznej Wydziału Sztuk Pięknych do dnia dzisiejszego.

Zainteresowania badawcze prof. Jana Tajchmana obejmowały złożoną problematykę historyczną i konserwatorską zabytków architektury. W naukowych dociekaniach z dziedziny historii technik budowlanych koncentrował się przede wszystkim na zabytkowej stolarce architektonicznej i historycznych konstrukcjach więźb dachowych. W ostatnich latach coraz więcej uwagi poświęcał teorii konserwacji zabytków architektury. Rezultaty prac badawczych opublikował w kilku pozycjach książkowych i ponad 100 artykułach. Do najważniejszych należą: *Więźba dachowa ratusza toruńskiego z 1727 r.* („Rocznik Muzeum w Toruniu” 1992, t. 9), *Stropy drewniane w Polsce – propozycja systematyki* (BMiOZ, seria C, „Studia i Materiały” 1989, t. 4), *Stolarka okienna w Polsce. Rozwój i problematyka konserwatorska* (BMiOZ, seria C, „Studia i Materiały” 1990, t. 5), *Stolarka okienna. Słownik terminologiczny architektury* (Warszawa 1993), *Kamienica Pod Gwiazdą w Toruniu i jej problematyka konserwatorska* („AUNC. Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo” 1994, t. 25), *Konserwacja zabytków architektury – uwagi o metodzie* („Ochrona Zabytków” 1995, z. 2), *Czynniki kształtujące i warunkujące ochronę i konserwację zabytków architektury* (*Architectura et historia. Studia Mariano Arszyński septuagenario dedicata*, red. M. Woźniak, Toruń 1999), *Adaptacja zabytków architektury w świetle współczesnej teorii ochrony i konserwacji dóbr kultury* (w: *Konserwacja, wzmacnianie i modernizacja budowlanych obiektów historycznych i współczesnych*, red. G. Rakowski, Kielce 2001), *Problem rozbudowy neogotyckich kościołów ceglanych na przykładzie dwóch realizacji* (w: *Cegła w architekturze środkowo-wschodniej Europy*, red. M. Arszyński, M. Mierzwiński, Malbork 2002), *Aranżacja*

i wyposażenie zabytkowych prezbiteriów adaptowanych do liturgii posoborowej (problematyka liturgiczna, konserwatorska i artystyczna), (Katowice 2008), *Toruńskie zabytki architektoniczne adaptowane na potrzeby Muzeum Okręgowego w Toruniu* (w: *Księga pamiątkowa 150-lecia Muzeum Okręgowego w Toruniu 1861-2011*, red. K. Mikulski, E. Okoń, Toruń 2011).

Niezwykle ważne dla ochrony zabytków architektury są ostatnie prace Profesora: *Na czym polega metoda ochrony, konserwacji i zagospodarowania ruin zamkowych* (w: *Zamki w ruinie – zasady postępowania konserwatorskiego*, red. B. Szmygin, P. Molski, Warszawa–Lublin 2012), *Toruńskie elewacje w typie tzw. Domu Kopernika* (w: *Stare i nowe dziedzictwo Torunia*, red. J. Raczkowski, Toruń 2013), *Analiza zakresu kształcenia i innych czynników mających wpływ na działania architektów i inżynierów budowlanych w dziedzinie konserwacji i restauracji zabytków architektury w Polsce* (w: *Nauczanie i popularyzacja ochrony dziedzictwa*, red. B. Szmygin, Warszawa–Lublin 2014), *Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy a przyczyny jego degradacji w Polsce oraz drogi do jej powstrzymania* (w: *Prawo ochrony zabytków*, red. K. Zeidler, Gdańsk 2014)¹.

Główne kierunki prowadzonej przez Profesora działalności architektonicznej i konserwatorskiej określała tak bardzo mu bliska sentencja: *conservatio est aeterna creatio*. Z ogromną determinacją dążył do urzeczywistnienia w praktyce teoretycznych założeń Karty Weneckiej. Na jego bogaty dorobek artystyczny i artystyczno-konserwatorski składa się ponad 70 projektów i realizacji, z czego niemal połowa dotyczy obiektów toruńskich. W pierwszym okresie swojej działalności, oprócz projektów kubaturowych, takich jak budynek Internatu Technikum Młynarskiego przy ul. Grunwaldzkiej 29 (1956), rozbudowa XIX-wiecznego młyna przy ul. Kościuszki 77/79 (1957), budynki mieszkalne jako plomby w zabytkowej zabudowie przy ul. Szczytnej 10/12 (1973), „Dom Plastyka” będący adaptacją zabytkowych kamienic wraz

¹ Katalog publikacji Profesora i najważniejszych opracowań niepublikowanych, a także wykaz jego projektów i realizacji zostały zamieszczone w: J. Brodzka, B. Ciarowski, *Konserwacja i kreacja architektury. Jan Tajchman i jego działalność*, Toruń 2014.

z projektem nowego pawilonu przy ul. Ducha Świętego 8/10/12 (1974), opracował również kilka projektów z zakresu architektury wnętrz (kawiarnia „Zamkowa” przy ul. Przedzamcze 5 – w roku 1967, sklep „Pamiętki” na rogu Szerokiej i Żeglarskiej – w roku 1973, wnętrza piwiarni w zabytkowej piwnicy kamienicy przy ul. Kopernika 5 – w roku 1973, wnętrza „Krzywej Wieży” przy ul. Pod Krzywą Wieżą 1 – w roku 1975 oraz kawiarnia „Pod Atlantem” przy ul. Ducha Świętego 3 w roku 1977). Bez wątpienia najbardziej znaczącymi dokonaniem architektoniczno-konserwatorskimi z tego wczesnego okresu działalności późniejszego profesora są projekty dotyczące zabytkowych kamienic toruńskich: w roku 1963 opracował projekt adaptacji kamienic mieszczańskich przy ul. Chełmińskiej 26/28 na siedzibę PP Pracownie Konserwacji Zabytków. Kolejną realizacją była konserwatorska adaptacja kamienicy „Pod Gwiazdą” przy Rynku Staromiejskim 35 na Muzeum Sztuki Dalekiego Wschodu (1969).

W drugim okresie działalności artystycznej i konserwatorskiej Profesora dominowały projekty związane ze współczesną i zabytkową architekturą sakralną. Do najważniejszych realizacji toruńskich należy zaliczyć projekt kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP przy ul. Powstańców Śląskich 7 (1993), a także projekty dotyczące: gotyckiego kościoła pw. Wniebowzięcia NMP (projekty wnętrza prezbiterium – 1993-1994, plebanii i sali Planetarium – 2010, ołtarza Miłosierdzia Bożego – 2011), katedry pw. Świętych Janów (między innymi projekt zespołu krat w zachodniej części katedry – 2001, kiosk w kruchcie i szafy w zakrystii – 2002, projekt rewaloryzacji posadzki – 2003), współczesnego kościoła pw. św. Michała Archanioła (ołtarz Matki Boskiej Fatimskiej – 2008). Zaprojektował też dzwonnice przy kościele pw. Matki Boskiej Łaskawej w toruńskich Czerniewicach.

Związki prof. Jana Tajchmana z miastem, w którym spędził całe swoje życie zawodowe, znalazły symboliczne ukoronowanie w przedsięwzięciu, które otworzyło Toruniowi drogę do wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego UNESCO. Ostateczną decyzję w tej sprawie podjęto 4 grudnia 1997 r. podczas XXI plenarnej sesji Komitetu Dziedzictwa Światowego UNESCO w Neapolu.

Oprócz projektów i realizacji toruńskich architektoniczno-konserwatorski dorobek Profesora obejmuje między innymi projekty rozbudowy zabytkowych kościołów w Ciechocinku (1983), Lubsku (1997) i Zawadzie (2005), projekty wyposażenia wnętrz katedr w Sankt Petersburgu (1996-1997) i Moskwie (1998-1999), a także projekty adaptacji dawnych prezbiteriów do wymogów liturgii określonych przez Sobór Watykański II (kościół św. Walentego w Łążynie i katedra w Płocku).

W ciągu ponad 50 lat pracy na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika prof. J. Tajchman pełnił ważne funkcje administracyjne: w latach 1990-2002 był kierownikiem Zakładu Konserwatorstwa, w 1990-1996 dwukrotnie wybrano go na dziekana Wydziału Sztuk Pięknych; ponadto był członkiem Senatu. Przez wiele lat kierował Zaocznym Studium Konserwacji Zabytków Architektury, a następnie Zaocznym Studium Ochrony Dóbr Kultury oraz Studiami Podyplomowymi z Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa Sztuki Kościelnej.

O wielostronności zainteresowań i pełnej zaangażowania postawie Profesora świadczy także długa lista stowarzyszeń, organizacji i komisji eksperckich, w których działał: Sekcja Architektury i Urbanistyki oraz Ochrony Zabytków IV Wydziału PAN, ICOMOS, Stowarzyszenie Architektów Polskich, Stowarzyszenie Historyków Sztuki, Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków, Rada Konserwatorsko-Budowlana Diecezji Toruńskiej, Wojewódzka Rada Ochrony Dóbr Kultury w Bydgoszczy i w Toruniu, Kujawsko-Pomorska Wojewódzka Rada Ochrony Dóbr Kultury. Ponadto w latach 1993-2002 należał do Komitetu Redakcyjnego kwartalnika „Ochrona Zabytków”. Za działalność naukową, artystyczną, konserwatorską i pedagogiczną Profesor został uhonorowany m.in.: Nagrodą Ministra Edukacji Narodowej (1989), I Ogólnopolską Nagrodą Roku 1989 Stowarzyszenia Architektów Polskich (1990), Nagrodą Ministra Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa (1990), I nagrodą Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków (1990), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1993), Dyplomem Ministra Kultury i Sztuki (1995), Medalem Pro Ecclesia et Pontifice (1999), Medalem Zasłużony dla Diecezji Toruńskiej (1999), Złotym Astrolabium (2000, honorowe wyróżnienie Towarzystwa Miłośników Torunia), honorowym Medalem Thorunium (2005), Medalem im. prof. Leonar-

da Lorentowicza (2007), Medalem im. Hanny Pieńkowskiej i Jerzego Łomnickiego (2008), Nagrodą im. prof. Jana Zachwatowicza (2010), Medalem za Zasługi dla Miasta Torunia (2012), Medalem Hereditas Saeculorum za szczególne osiągnięcia związane z opieką nad zabytkami i ochroną zabytków (2014), Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (2019). W styczniu 2020 r. prof. Tajchman otrzymał tytuł „Współczesnego Torunianina Stulecia” w kategorii „Nauka” w plebiscycie zorganizowanym z okazji 100. rocznicy powrotu Torunia do wolnej Polski.

Janusz Krawczyk (Toruń)
ORCID: 0000-0002-3518-6023